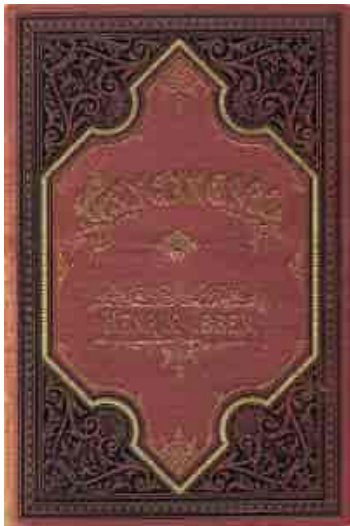

GJENGANGERE

Et skuespill av Henrik Ibsen utgitt i 1881

Undervisningsopplegg med for- og etterarbeid til
dramaet/forestillingen Gjengangere

laget av

Aud Berggraf Sæbø © aud.b.sebo@uis.no

Professor emerita, Universitetet i Stavanger

Dramaet kan leses på nettet og ses som film/fjernsynsteater på NRK.no

Hovedmål: Å utforske hovedinnhold og hovedtema i Ibsens drama Gjengangere gjennom dramafaglig elevaktivitet, samtale og diskusjon, og å reflektere over og aktualisere temaer fra stykket.

Målgruppe: Opplegget er laget for 10. klasse i ungdomsskolen og videregående skole. Læreren står selvsagt fritt til å velge hvilke oppgaver som passer å bruke for sin elevgruppe.

1. Oppstart og innledning om Ibsen, resyme av hovedinnholdet som gjenskapes i et tablå

Læreren leser/ forteller innledning under, forklarer ord/begrep underveis og viser ev. bildene på PP:

Gjengangere ble skrevet av Norges mest berømte forfatter og dramatiker, Henrik Ibsen (1828 - 1906), i Italia i 1881. Dramaet Gjengangere er et av Ibsens samtidstykker, det vil si det henter sin handling fra tiden det ble skrevet i. Det setter søkelyset på den tids kontroversielle og tabubelagte emner som løgn, (u)ærlighet, (mangel på) kjærlighet, utroskap, dobbeltmoral, rus og kjønns sykdommer i det borgerlige ekteskapet og den tids klassesdelte samfunn. Disse temaene konkretiseres gjennom generasjonskonflikter, som religionens tradisjonelle normer, regler og verdier, kontra modernismens frisinns og åpenhet for nye tanker, ideer, levemåter og i sin ytterste konsekvens barmhjertighetsdrap. Ibsen var selv klar over at dette var et teaterstykke som ville vekke oppstyr på grunn av sitt provoserende innhold, som kort kan summeres opp som følgende:

Læreren leser resymeet høyt, så leses det på ny samtidig med at tablået bygges ved at elevene tar på seg roller og stiller opp/sitter/ligger i avstand ut ifra forholdet til hverandre.

Den anerkjente kunstnersønnen Oswald, som har levd et bohémiliv med rus og sex i Paris, kommer hjem for å være med på åpningen av barnehjemmet «Kapteins Alvings minne». (*En elev er Oswald, sitter «sløvt» på en stol.*)

Barnehjemmet har moren, Fru Helene Alving (*En elev stilles opp nær Oswald som Helene*), bygget til minne om faren, kammerherre Alving (*en elev legger seg ned på gulvet lenger borte og er død*), for pengene han etterlot seg da han døde for 10 år siden. Moren vil ikke at Oswald skal arve noe etter sin drikkfeldige far, som også hadde sex med andre kvinner.

Oswald sendte hun bort på kostskole allerede da han var 7 år for å skåne han for farens syndige liv (*en er Oswald som 7 åring*).

Hun bygger barnehjemmet (*en pult eller to*) for å ære sin døde mann som den perfekte ektemann (*en elev stiller opp foran barnehjemmet som den perfekte ektemann*) og far for sin sønn (*en annen er den perfekte far*), og som den respekterte samfunnsborger for lokalsamfunnet (*en elev er den respekterte samfunnsborger*).

Pastor Manders (*en elev stiller seg oppå pulten*), har ansvaret som barnehjemmets høye beskytter.

Han var Fru Alving ungdomskjæreste og hun har vært glad i ham alltid (*to velges til å være de unge kjærestene*). Da Alving ble voldelig tidlig i ekteskapet, rømte hun til Manders, men hun ble avvist og bedt om å dra hjem til sin mann.

Snekker Engstrand har ledet det praktiske byggearbeidet på barnehjemmet (*en elev er Engstrand og stiller opp ved barnehjemmet*).

Engstrand har også for mange år siden tatt på seg farskapet til Regine. Regine er nå en vakker ungjente (*en elev er Regine nå*).

Fru Alving tok tidlig til seg Regine, fordi Regine egentlig er barnet til hennes mann, kammerherre Alving, og kona til Engstrand, Johanne, som hadde huspost hos dem i gamle dager. Men, Johanne døde kort tid etter at Regine ble født (*to elever er Regine som liten og den unge fru Alving*) og (*to elever er Johanne og Alving som omfavner hverandre*).

Pastor Manders sin dobbeltmoral (og pengegriskhet?) fører til at alt går tapt når barnehjemmet brenner ned, fordi det ikke er forsikret. Han mente at det var unødvendig å forsikre, fordi Gud ville verne dette barnehjemmet spesielt. Deretter unndrar han å ta på seg sin skyld for brannen og får Engstrøm til å ta på seg skylden mot betaling (*to elever er Manders og Engstrøm etter brannen*).

Regine vil ut i verden og leve livet. Hun håper på et forhold til Oswald og at han tar henne med til Paris (*to elever er Regine og Oswald*).

Etter hvert forteller Fru Alving til Manders at hun hadde et ulykkelig ekteskap fordi hun giftet seg med en mann hun ikke elsket, som drakk, hadde elskerinner og var voldelig (*to elever er Helene og Manders*).

- og at Oswald derfor ble sendt på kostskole allerede som 7åring (*to spiller moren og Oswald som skal sendes bort*).

Hun avslører også at Oswald og Regine er halvsøsken. Moren forstår etter hvert at Oswald er kommet hjem fordi han er dødssyk (syfilis) og ønsker Regines hjelp til å ende sitt liv, noe hun absolutt ikke er villig til (*to elever spiller Regine og Oswald*).

2. Situasjonene i tablået over spilles med læreren som regissør

Elevene får utdelt den teksten som hører til deres roller/situasjon i tablået over, og som læreren har kopiert og klippet opp til dem (**vedlegg 1**). Dersom det trengs kan en elev ha flere roller, dvs. være yngre og eldre utgaver av rollen. Elevene bruker denne teksten som utgangspunkt for en kort improvisasjon som får fram det viktigste i situasjonen. Det kan gjerne bare være en kort setning som forteller hvem de er og hva som skjer i situasjonen. Eller, elevene kan bare gjenta en kort replikk, noen ord, bevegelser som forteller hva dette handler om. Gjør det enkelt!

Når elevene er klare (NOK!) leser læreren teksten del for del, og elevene improviserer og spiller situasjonene i hovedinnholdet over. Læreren fyller ut, dirigerer og forklarer inn imellom og binder improvisasjonen sammen der det trengs.

3. Utforskning av noen tema og situasjoner fra dramaet Gjengangere

Gjengangere er et meget innholdsmessig rikt stykke. Her er mange temaer som en kan jobbe med, individuelt eller i grupper, som diskusjon, skriftlig eller dramapedagogisk før en ser forestillingen og ikke minst etter å ha sett forestillingen. Her kommer noen forslag:

Hovedtema: Løgn kontra sannhet og dobbeltmoral

Alle rollefigurene i dramaet Gjengangere lyver, eller forteller ikke hele sannheten, i større eller mindre grad, til hverandre. Før elevene ser forestillingen, kan situasjonene under utforskes i spill og diskuteres for å gi elevene et enda bedre utgangspunkt til å følge og forstå stykkets handlingsgang. Alle elevene improviserer samtidig rundt omkring i klasserommet to og to, men finner stadig nye partnere for hver oppgave. De dikter fritt og improviserer ut ifra informasjonen som teksten gir. Det betyr selvsagt ikke noe om de dikter opp noe som ikke er tilfelle i dramaet. Tvert imot, det kan motivere dem til å aktivt følge med og finne ut hva det er som egentlig skjer med personene i Gjengangere. Det er ikke nødvendig å vise spillene til hverandre, alle vil jo ha noenlunde samme erfaring.

Læreren kopierer opp teksten under, dvs. de fem gitte situasjonene A-B-C-D-E, til elevene, slik at de kan ha dem i hånden og lese/se på dem når de planlegger og under selve spillet - improvisasjonen. Får elevene teksten utdelt, kan de også selv skrive ned ideer til improvisasjonen på den samme lappen, NB! Som jeg har laget plass til på sidene under.

Eller læreren kan vise teksten til hver av improvisasjonene/situasjonene på smarttavla. Husk da å lage teksten/skriftstørrelsen så stor at alle ser den.

A. Snekker Engstrand og hans «datter» Regine

Snekker Engstrand banker på hos fru Alving. Regine lukker opp og snakker med faren i døra. Han har tjent gode penger på å være byggeleder for barnehjemmet og vil at hun nå skal bli med han til byen hvor han skal åpne et sjømannshjem hvor hun kan jobbe.

NB- husk! Han sier ikke det han egentlig tenker og vet – at han skal selge brennevin og sex, dvs. drive bordell og hun skal selge sex.

Regine er ikke interessert i det hele tatt, hun vil bli kjærest med Osvald som nettopp er kommet hjem og håper på å bli med han til Paris.

NB- husk! Det viktigste for henne er å komme seg ut i verden, derfor vil hun bli kjærest med Osvald. Hun vet ikke i det stykket starter at Engstrøm IKKE er hennes far.

Elevene går sammen to og to, fordeler roller, og lager et frys-bilde av Engstrand som banker på og Regine som er på vei for å åpne. **Spillet starter ved at Regine sier: Åh, er det du som kommer nå?** - idet læreren knipser spillet i gang og elevene improviserer en samtale ut ifra den gitte situasjonen. Etter en tid avbryter læreren spillet og elevene deler erfaringene fra spillet, kun to og to.

B. Regine og Helene Alving er så glade for at Osvald er hjemme igjen

Regine og Helene snakker begge om hvor glade og lykkelige de er fordi Osvald akkurat er kommet hjem. Nå ligger han oppe og sover ut etter reisen, han er så uforståelig trøtt, og alle må være stille. Helene gleder seg til at Osvald skal være med å åpne barnehjemmet og Regine til at hun skal få mulighet til å «friste» Osvald til å bli hennes kjæreste.

NB- husk! Regine vil så gjerne gå opp til Osvald, men Helene sier han trenger ro etter reisen. Ingen av dem vet at han er alvorlig syk.

Elevene finner en ny partner, fordeler rollene, og lager et frys-bilde av Regine som kommer inn i hagestuen og møter fru Alving. **Spillet starter ved at Regine sier: Åh, som jeg gleder meg til å se Osvald igjen.** - idet læreren knipser spillet i gang, og elevene improviserer en samtale ut ifra den gitte situasjonen. Etter en tid avbryter læreren spillet og elevene deler erfaringene fra spillet, kun to og to.

C. Fru Helene Alving og pastor Manders snakker om forsikringen

Pastor Manders er kommet for å snakke med **fru Alving** om forsikring av barnehjemmet. Helene vil så absolutt forsikre eiendommen, men Pastor Manders snakker henne fra det. Han sier at hennes gode gjerning ved å bygge barnehjem er en velgjerning styrt av Guds velsignelse, og at Gud holder sin lykkebringende og vernende hånd over prosjektet, og da trenger en ikke forsikring. Det ender med at Manders klarer å overtale Fru Alving.

NB- husk! Manders har som barnehjemmets høye beskytter nå antakelig ansvar for økonomien. Han ønsker å spare penger, antakelig til egen fordel. Helene er fortsatt glad i Manders, hun vil at han skal overnatte hos henne fordi hun ønsker å starte sitt liv på nytt som en ærlig, fremskrittrettet og liberal kvinne. Helene velger til slutt å stole på Manders og går med på hans krav om ikke å forsikre barnehjemmet.

Elevene finner en ny partner, fordeler rollene, og lager et frys-bilde av Manders og Helene som sitter sammen i hagestuen. **Spillet starter ved at Helene sier: Så godt se deg, Manders. Hva var det du ville snakke med meg om?** - idet læreren knipser spillet i gang og elevene improviserer en samtale ut ifra den gitte situasjonen. Etter en tid avbryter læreren spillet og elevene deler erfaringene fra spillet, kun to og to.

D. Snekker Engstrøm og Manders etter brannen

Da barnehjemmet brenner ned dagen før den høytidelige åpningen, sier **snekker Engstrand** til **Manders** at grunnen må være pastorens uforsiktige omgang med lysene under andakten for bygningsarbeiderne, noe Manders først prøver å snakke bort. Engstrand tilbyr å ta på seg skylden for brannen hvis Manders gir han penger til sjømannshjemmet han vil bygge i byen, noe Manders sier ja til.

NB- husk! Manders vil på ingen måte at det skal komme ut at barnehjemmet ikke var forsikret og er redd for sitt «gode navn og rykte» dersom sannheten kommer ut.

Elevene finner en ny partner, fordeler rollene, og lager et frys-bilde av Manders og Engstrøm som møtes ved branntomten. **Spillet starter ved at Engstrøm sier: Du var noe uforsiktig med de brennende lysene i går, Manders!** - idet læreren knipser spillet i gang, og elevene improviserer en samtale ut ifra den gitte situasjonen. Etter en tid avbryter læreren spillet og elevene deler erfaringene fra spillet, kun to og to.

E. Regine sier opp sin stilling hos fru Alving

Regine forteller **fru Alving** at hun gjerne vil være med **Osvald** til Paris. Fru Alving blir forskrekket, sier Regine vil få jobb på barnehjemmet og prøver å få henne fra å dra til Paris. Regine sier hun slett ikke vil jobbe på barnehjemmet, hun vil ut i verden. Helene forstår at hun må fortelle sannheten til Regine, - at kammerherre Alving er hennes far og at hun er halvsøsken med Osvald og derfor ikke kan være hans kjæreste. Regine blir rasende for at de har skjult sannheten for henne, og at ingen har fortalt henne dette før. Hun sier opp sin stilling, og sier hun straks vil forlate sin post som hushjelp.

NB- husk! Regine satser alt på å være med Osvald til Paris. Helene Alving prøver å overtale henne til å jobbe på barnehjemmet, men «tvinges» til å fortelle Regine sannheten til slutt.

Elevene finner en ny partner, fordeler rollene, og lager et frys-bilde av Regine og fru Alving som møtes i hagestuen. **Spillet starter ved at Regine sier: Åh som jeg ønsker å være med Osvald til Paris** - idet læreren knipser spillet i gang, og elevene improviserer en samtale ut ifra den gitte situasjonen. Etter en tid avbryter læreren spillet og elevene deler erfaringene fra spillet, kun to og to.

Læreren kan her gjerne ta opp at tittelen Gengangere har en dobbeltbetydning, nemlig gjengangere som i «spøkelser», og som hendelser som gjentar seg. Helene Alving overhører Regine og Osvald som flørter inne i spisestuen og kjenner gjentakelsen av Alvings lek med Regines mor for lenge siden, den som resulterte i at Regine kom til verden.

4. Diskusjon og refleksjon: Løgn kontra sannhet og dobbeltmoral

Læreren kan først spørre om elevene har noen umiddelbare kommentarer eller tanker til de improviserte spillene de har hatt. *Kanskje kommer spørsmålene under opp av seg selv, hvis ikke kan læreren spørre:*

- Hvorfor lyver fru Alving til Manders, Oswald og Regine i dette dramaet?
- Hvorfor lyver Engstrand til Regine?
- Lyver Manders til fru Alving angående forsikringen?

Og videre på generelt grunnlag:

- Når er det vi lyver og ikke sier sannheten?
- Når og hvorfor er det forståelig at noen lyver?
- Er det forskjell på løgner – er noen mer alvorlige enn andre?
- Er det mulig å lyve uten å være klar over det?
- Finnes det situasjoner hvor det ikke er lov å lyve?
- Hvordan tror du den som lyver føler seg hvis det (ikke) blir oppdaget?
- Hvordan reagerer vanligvis en person som oppdager at han/hun er blitt løyet for?

Avslutning for å motivere til oppmerksom atferd på teateret:

Hva lurte elevene på nå om det som skjer i dette skuespillet. Elevene snakker sammen gruppevis og formulerer spørsmål, som de f.eks. selv skriver ned på lapper og læreren leser alle opp høyt til slutt, men svarer ikke ennå – OG tar vare på lappene!

5. Etterarbeid – bearbeiding av opplevelser og erfaringer fra forestillingen

Oppsummering av elevenes mer spontane reaksjoner på forestillingen. Fikk de svar på spørsmålene sine, læreren tar fram igjen lappene med spørsmål? Deretter kan en ta opp:

A. Barmhjertighetsdrap – Hva er det? Er det lovlig? Hvordan skjer det?

Elevene diskuterer spørsmålene gruppevis før en felles samtale og ev. diskusjon.

Den tomme stolen: Hva tror elevene at Helene, mor til Oswald, tenker i det stykket slutter? Er hun villig til å ta sønnens liv? Stolen representerer Helene, og elevene stiller seg etter tur bak stolen og sier det de tror hun tenker. Læreren leder.

Elevene skriver Helenes dagboksnotat den dagen: Oswald vil jeg skal ta livet hans med morfin

B. Kjønnssykdommer – Hvilke finnes? Hvordan får man dem? Kan man dø av dem?

Elevene diskuterer spørsmålene gruppevis og formulerer spørsmål om det de lurte på.

Lærer i rolle som helsesøster eller lege møter elevene. Presenterer seg, sier hun/han er glad for denne invitasjonen osv. og spør hva de lurte på. Elevene får spørre om det de vil, og lærer i rolle svarer. Vet du ikke svaret, så si at det skal du finne ut og fortelle dem senere.

Avslutning: Elevene skriver en tekst om hva de husker best og lærte av forestillingen og arbeidet med dramaet Gjengangere.

Vedlegg 1

Osvald tenker på vennene sine i Paris

Den anerkjente kunstnersønnen Osvald, som har levd et bohemliv med rus og sex i Paris, kommer hjem for å være med på åpningen av barnehjemmet «Kapteins Alvings minne». *(En elev er Osvald, sitter «sløvt» på en stol.)*

Fru Alving og kammerherre Alving

Barnehjemmet har moren, Fru Helene Alving *(En elev stilles opp nær Osvald som Helene)*, bygget til minne om faren, kammerherre Alving *(en elev legger seg ned på gulvet lenger borte og er død)*, for pengene han etterlot seg da han døde for 10 år siden. Moren vil ikke at Osvald skal arve noe etter faren, som var drikkfeldige og hadde sex med andre kvinner.

Osvald på kostskolen

Osvald sendte hun bort på kostskole allerede da han var 7 år for å skåne han for farens syndige liv *(en er Osvald på kostskolen som lengter hjem)*.

Fru Alving og 3 elever ulike utgaver av ideal-ektemannen

Helene bygger barnehjemmet *(en pult eller to er barnehjemmet)* for å ære sin døde mann som den perfekte ektemann *(en elev stiller opp foran barnehjemmet som den perfekte ektemann)* og far for sin sønn *(en annen er den perfekte far)*, og som den respekterte samfunnsborger for lokalsamfunnet *(en elev er den respekterte samfunnsborger)*.

Pastor Manders

Pastor Manders *(en elev er han i dag og stiller seg oppå pulten som er barnehjemmet)* har ansvaret som barnehjemmets høye beskytter.

Helene og Manders som unge

Manders var Fru Alving ungdomskjæreste og hun har vært glad i ham alltid *(to velges til å være de unge kjærestene)*. Da Alving ble voldelig tidlig i ekteskapet, rømte hun til Manders, men hun ble avvist og bedt om å dra hjem til sin mann.

Snekker Engstrand

Snekker Engstrand har ledet det praktiske byggearbeidet på barnehjemmet *(en elev er Engstrand og stiller opp ved barnehjemmet)*.

Regine

Engstrand har også for mange år siden tatt på seg farskapet til Regine. Regine er nå en vakker ungjente (*en elev er Regine nå*).

Regine som liten og den unge fru Alving – Johanne og kammerherre Alving som unge

Fru Alving tok tidlig til seg Regine, fordi Regine egentlig er barnet til hennes mann, kammerherre Alving, og kona til Engstrand, Johanne, som hadde huspost hos dem i gamle dager, men døde kort tid etter at Regine ble født (*to elever er Regine som liten og den unge fru Alving og to elever er Johanne og Alving som omfavner hverandre*).

Pastor Manders og snekker Engstrand etter brannen

Pastor Manders sin dobbeltmoral (og pengegriskhet?) fører til at alt går tapt når barnehjemmet brenner ned, fordi det ikke er forsikret. Han mente at det var unødvendig å forsikre, fordi Gud ville verne dette barnehjemmet spesielt. Deretter unndrar han å ta på seg sin skyld for brannen og får Engstrøm til å ta på seg skylden mot betaling (*to elever er Manders og Engstrøm etter brannen*).

Regine og Osvald

Regine vil ut i verden og leve livet. Hun håper på et forhold til Osvald og at han tar henne med til Paris (*to elever er Regine og Osvald*).

Fru Alving og Manders

Etter hvert forteller Fru Alving til Manders at hun hadde et ulykkelig ekteskap fordi hun giftet seg med en mann hun ikke elsket, som drakk, hadde elskerinner og var voldelig (*to elever er Helene og Manders*).

Osvald 7 år og moren Helene

- og at Osvald derfor ble sendt på kostskole allerede som 7åring (*to spiller moren og Osvald som skal sendes bort*).

Regine og den dødssyke Osvald

Hun avslører også at Osvald og Regine er halvøsken. Moren forstår etter hvert at Osvald er kommet hjem fordi han er dødssyk (syfilis) og ønsker Regines hjelp til å ende sitt liv, noe hun absolutt ikke er villig til (*to elever spiller Regine og Osvald*).